

Олександр МАСЛЮК,
orcid.org/0000-0002-0060-6518
провідний бібліотекар

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна) maslukoleksandr@gmail.com

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕАТРІВ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР (1943–1945 РР.)

У статті висвітлено проблему кадрового забезпечення українських театрів в завершальний період Другої світової війни. В роботі використані порівняльно-історичний, історико-генетичний, математичний методи дослідження. Вперше було проаналізовано статистичні дані про кількість працівників провідних київських театрів, визначено їх національний та гендерний склад. Цьому сприяють документи, які містяться в Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтв України, Центральному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України. Виявлено особливості формування державної кадрової політики в мистецькій сфері. Зокрема, розглянуто міграцію професійних кадрів на території України.

На основі архівних джерел вдалося з'ясувати, що більшість театральних закладів України відчували нестачу професійних кадрів. В окремих театрах не вистачало акторів чоловічої статі. Це призводило до обмеження в обслуговуванні та репертуарній політиці театру. Деякі працівники працювали понаднормово. Для забезпечення західноукраїнських земель культурним обслуговуванням зі інших областей України радянське керівництво надсило професійні кадри і навіть переміщувало цілі театральні колективи. Враховуючи необхідність культурного обслуговування та ідеологічної пропаганди серед населення, влада змушена була використовувати висококваліфікованих фахівців, які перебували в німецькій окупації. Перед цим театральні діячі перевірялися на наявність співпраці з ворогом. Діячі, які перебували в окупації, відчували засудження з боку влади і колег, піддавалися численним перевіркам. Здійснювалося перешикоджання їх творчій діяльності. Для зменшення дефіциту кадрів при провідних театрах країни відкривалися студії, термін навчання в яких становив лише два роки. Встановлено, що в Київському театрі опери та балету велику частку займали представники національних меншин (росіяни і євреї). В даному закладі серед творчих професій українці становили трохи більше 40%. Цей факт негативно впливав на розвиток української національної культури.

Ключові слова: Друга світова війна, німецько-радянська війна, театр, професійні кадри, Українська РСР, культурна політика.

Oleksandr MASLIUK,
orcid.org/0000-0002-0060-6518
Leading librarian

National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine) maslukoleksandr@gmail.com

STAFFING OF THEATRES IN THE UKRAINIAN SSR (1943–1945)

The article highlights the problem of staffing Ukrainian theatres in the final period of the Second World War. The work uses comparative-historical, historical-genetic, mathematical research methods. For the first time, statistical data on the number of employees of leading Kyiv theatres was analysed, and their national and gender structure was determined. The basis of the analysis is the documents, contained in the Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine, the Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, and the Central State Archives of Public Organisations of Ukraine.

The peculiarities of the formation of the state personnel policy in the artistic sphere have been revealed. In particular, the migration of professional personnel on the territory of Ukraine was considered. Basing of the archival sources it was found out that the majority of theatrical institutions of Ukraine experienced a lack of professionals. Some theatres needed male actors. Those led to limitations in the theatre's service and repertoire policy. Some representatives of the staff worked overtime. In order to provide the Western Ukrainian lands with cultural services from other regions of Ukraine, the Soviet leadership sent professionals and even made remove the entire theatre groups there. Considering the need for cultural service and ideological propaganda among the population, the authorities were forced to use highly qualified specialists who worked under the German occupation. Before that, theatre actors had been checked for collaboration with the enemy. Activists who were under occupation felt condemned by the authorities and colleagues, and were subjected to numerous inspections. Their creative activity was hindered. In order to reduce the shortage of personnel, studios were opened at the leading theatres, where the training period lasted only two years. It was established that the significant part of the Kyiv Opera and Ballet Theatre was the representatives of national minorities (Russians and Jews). There were little more than 40% of the Ukrainians among its creative professionals. This fact had a negative impact on the development of Ukrainian national culture.

Key words: World War II, German-Soviet war, theatre, professionals, staff, Ukrainian SSR, cultural policy.

Постановка проблеми. В 1943 р. розпочалося повномасштабне звільнення території України від нацистської Німеччини та її союзників, яке тривало аж до 28 жовтня 1944 р. З приходом Червоної армії поверталися з евакуації мистецькі заклади, діячі культури, митці. Незважаючи на це, однією з головних проблем стабільного функціонування театрів було кадрове забезпечення. Підтвердженням цього є великий масив документів цього часу.

Метою статті є висвітлити проблему кадрового забезпечення українських театрів у завершальний період Другої світової війни.

Виклад основного матеріалу. У звільненому Києві розпочав роботу Київський музичний театр, які складався з працівників, що залишилися під окупацією (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 27-31 зв.). Згідно зі списком співробітників театру від 15 грудня 1943 р. у роки окупації в Київському оперному театрі працювало 55% художньо-керівного персоналу, 72,7% артистів-солістів, 20% артистів оперети, 84,8% артистів хору, 61,6% артистів оркестру, 81% артистів балету. Багато митців, які працювали під час окупації в оперному театрі, були на роботі в даному закладі і до радянсько-німецької війни. Наприклад, з 29 артистів оркестру, які працювали на окупованій території в оперному театрі, 9 осіб були працівниками Київського оперного театру і до окупації м. Києва (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 73-78). Перед поверненням Київського оперного театру з евакуації до рідного міста з Київського музичного театру звільнили або перевели до іншого закладу 61,5% артистів-солістів, 83,3% артистів оперети, 10,6% артистів хору, 25% складу оркестру, 6,3% артистів балету (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 2. Спр. 2. Арк. 26-30). Республіканська влада запланувала об'єднання Київської опери та Київського музичного театру.

Багато артистів, які перебували під нацистською окупацією і працювали в Київській опері в той час, продовжували працювати в Київському театрі опери та балету після повернення театру з Іркутська. Певних змін зазнав національний склад колективу театру. Так, станом на 15 грудня 1943 р. серед 66 артистів хору було 17 росіян, 2 поляка, 1 вірмен і 46 українців (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 74-75^а). Серед артистів оркестру українці поступалися росіянам: з 47 осіб у театрі працювали 18 українців, 22 росіяни, 3 поляки, 1 чех і 1 єврей, який під час окупації працював в оперному театрі (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 75^а-75). Серед художнього персоналу (артистів-солістів, артистів оперети, хору, балету,

оркестру) українців було 62,7%, а росіян – 30,7%. Уже 1945 р. частина українців серед творчого персоналу зменшилася. Серед художньо-керівного складу оперного театру було 12 росіян, 12 євреїв, 3 представники інших національностей і 18 українців. Також поступалися українці іншим національностям в оркестрі. У цій сфері діяльності з 93 осіб трохи більше половини становили представники єврейської національності (47 осіб). Крім цього, в оркестрі працювало 16 росіян, 1 чех і 1 представниця татарської національності. Балет складався переважно з артистів російської національності. З 77 працівників балету 44 були представниками російської національності, 11 – єврейської. 20 працівників балету становили українці. Всього серед творчих професій українців було 43,2%, росіян – 29,9%, євреїв – 25,6% (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 2. Спр. 3. Арк. 1-19). Тобто серед артистів-солістів та працівників оркестру та балету українці становили меншість. Можна з впевненістю заявити, що творчий колектив Київського театру опери та балету був багатонаціональним.

Відповідно до встановленого штатного розпису колектив Київського оперного театру мав складатися з 751 осіб. Всього ж в кінці 1944 р. працювало 574 особи. Натомість, театр був укомплектований лише на 76,4% (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 12). Художньо-керівний персонал був укомплектований на 75%, художній – на 73,2%, художньо-технічний – на 80,8%, господарсько-технічний – 80,2%, адміністративно-управлінський – на 81,8%. На основі наказу Комітету в справах мистецтв при РНК УРСР, ще у березні 1945 р., колектив театру був недоукомплектований на 20-25% (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 50).

Уже в 1945 р. кількість працівників театру значно зросла на майже 150 осіб і становила 724 осіб. В той же час недоукомплектація кадрового складу залишалася через доведення штатного розпису до 825 осіб. Персонал театру набраний на 86%. Художньо-керівний персонал був укомплектований на 86%, художній персонал – на 95%, художньо-технічний персонал – на 76%, господарсько-технічний персонал – на 85%, адміністративно-управлінський – 92%. Тобто недобір коливався від 5 до 24%.

Достатня кількість мистецьких кадрів позитивно вплинула на творчу діяльність театру та здійснення репертуарного плану. Натомість, відбувся недобір художньо-технічних працівників. Замість запланованих 218 осіб вдалося набрати лише 166 (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 42-43).

Щоб не допускати зривів виробничих планів, художньо-технічний персонал змушений був працювати позанормовано. Згідно з протоколом оргбюро профспілок мистецтв УРСР від 26 вересня 1945 р. цех робітників був укомплектований лише на 27,5%. При затвердженому штатові в кількості 40 осіб працювало в закладі лише 11 осіб. Позанормовий графік мав такий вигляд: з 1 по 24 вересня 1945 р. робітники цеху сцени працювали по 12,5 год, а в окремі дні (2, 6, 15 вересня того ж року) – по 14 годин на добу. Дирекція не завжди надавала цим працівникам щотижневий вихідний: у вересні 1945 р. замість чотирьох днів було два вихідних. Варто зазначити, що керівництво закладу не погоджувала позанормовану роботу з профспілкою, а місцевий комітет профспілки закривав очі на порушення трудового законодавства. Оргбюро профспілки працівників мистецтв УРСР попередило дирекцію оперного театру про можливу кримінальну відповідальність за порушення трудового законодавства. Комітету в справах мистецтв при РНК УРСР було запропоновано допомогти укомплектувати штат робітників цеху і покращити житлово-побутові умови працівників, а також створити короткотермінові курси для підготовки даних кадрів (ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 3. Спр. 1. Арк. 1-1зв.).

Зупинимось детальніше на чисельності працівників Київського російського театру ім. Лесі Українки. Згідно зі звітом російського драматичного театру персонал артистів драми було сформовано на 80%, артистів оркестру – 86,4%, художньо-технічний персонал – 86,6%, господарсько-технічний – 84,6%, адміністративно-управлінських – 87,5%. Протягом року в середньому в хорі працювало 10 осіб замість 5 артистів, тобто ліміт було перевищено майже вдвічі. Всього в театрі в середньому мало працювати 284 особи, але в звіті середньосписочна кількість працівників складалася з 249 осіб (ЦДАМЛМ України. Ф. 567. Оп. 2. Спр. 15. Арк. 8зв.). Тобто кадри театру були недоукомплектовані на 12,3%.

У 1945 р. ситуація з творчими кадрами суттєво покращилася. Так, середня кількість художньо-керівного і адміністративно-управлінського персоналу відповідала плану і становила по 16 осіб. Середня частка артистів драми становила 96,9%, артистів оркестру – 90,9%, художньо-технічних працівників – 79,7%, господарсько-технічних робітників – 94,1%. Також вдалося укомплектувати театр артистами хору і допоміжним складом. У театрі в середньому працювало 5 артистів хору і 10 артистів допоміжного складу, що відповідало фінансовому плану (ЦДАМЛМ України. Ф. 567.

Оп. 2. Спр. 20. Арк. 9зв.). Як і в Київському оперному театрі, тут суттєво не вистачало працівників художньо-технічного персоналу. Всього художньо-технічні кадри були укомплектовані на 79,7%. Фонд заробітної плати був розрахований на 293 особи, а в звіті зазначалися 269 працівників. Тобто театр був недоукомплектований кваліфікованими кадрами лише на 8,2%. Всього станом на 1 січня 1946 р. в театрі працювало 273 осіб, в тому числі, 110 жінок. Жінки становили 40,3% колективу театру (ЦДАМЛМ України. Ф. 567. Оп. 2. Спр. 20. Арк. 17): частка жінок у складі художньо-керівного персоналу становила третину, серед художнього персоналу – 41,5%, серед художньо-технічного персоналу – 21,7%, серед господарсько-технічного персоналу – 49,4%. Чоловіки суттєво переважили жінок серед технічного персоналу. Тобто навіть після війни в галузі переважали чоловіки, окрім адміністративно-управлінського персоналу, де з 13 керівників 7 осіб були жінками. Навіть серед господарсько-технічного персоналу чоловіки переважали за кількістю, хоча деякі професії в той час вважалися виключно жіночими.

Незважаючи на це, адміністрація Київського театру російської драми у вересні 1944 р. через неукомплектованість театру акторами, особливо чоловічої статі, не змогла сформувати бригаду для культурного обслуговування фронту (ЦДАМЛМ України. Ф. 567. Оп. 2. Спр. 11. Арк. 14, 16).

Схожа ситуація з кадрами була і в Київському українському драматичному театрі ім. І. Франка. В 1944 р. запланована середньосписочна кількість працівників дорівнювала 316 осіб, працювало ж 279 осіб (ЦДАМЛМ України. Ф. 570. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 9зв.). Кваліфіковані кадри були укомплектованими на 85,6%. По окремих спеціальностях ситуація була такою: артистів драми укомплектували на 96,2%, артистів хору – 56%, працівників оркестру – 80%, художньо-технічний персонал – 91,9%, господарсько-технічний персонал – 96,7%, адміністративно-управлінський персонал – на 2/3. Як ми бачимо, на відміну від оперного та російського драматичного театрів художньо-технічний персонал цього закладу був майже укомплектований. Натомість, не вистачало артистів хору та адміністративно-управлінського персоналу, що для згаданих театрів не було суттєвою проблемою. В 1945 р. ситуація з кваліфікованими кадрами в Київському українському драматичному театрі ім. І. Франка на відміну від театру ім. Лесі Українки погіршилася. Порівняно з 1944 р. план кількості робітників майже не змінився і становив 317 осіб, тобто 83%.

Але середньосписочна кількість працівників в 1945 р. зменшилася і становила всього 263 особи. Тобто художньо-керівний персонал був сформований на 81,8%, художній персонал – на 79,9%, художньо-технічний персонал – 83,8%, адміністративно-управлінський персонал – 76,2%, господарсько-технічний персонал – 90,9% (ЦДАМЛМ України. Ф. 570. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 9зв. – 14).

Станом на 1 січня 1946 р. у театрі працювало 278 осіб, з яких 138 жінки. Серед художньо-керівного персоналу жінки становили 35%, серед художнього персоналу – 38,7%, серед художньо-технічного персоналу – 36,4%, серед адміністративно-управлінського – 52,9%. Серед господарсько-технічного персоналу жінки становили 83,3% (ЦДАМЛМ України. Ф. 570. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 14). Лише завдяки цьому кількість представників жіночої статі театру становила 49,6%. Жінки перебували на посадах прибиральниць, вахтерок.

Кількісний склад працівників Центрального республіканського театру ляльок зафіксований у звіті про діяльність закладу за 1945 р. Всього було заплановано середньосписочну кількість працівників в розмірі 49 осіб (художньо-керівний персонал мав становити 4 особи, акторський склад – 19, художньо-технічний персонал – 11, господарсько-технічний персонал – 7, адміністративно-управлінський персонал – 8). У середньому персонал складався з 17 осіб акторського складу, 3 осіб художньо-керівного персоналу, 7 художньо-технічних працівників, 4 осіб господарсько-технічного і 6 осіб адміністративно-управлінського персоналу [ЦДАМЛМ України. Ф. 660. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 9зв.]. Тобто кадри театру тривалий час були недоукомплектованими. Всього згідно з планом укомплектування кадрів становило 75,5%. Станом на 1 січня 1946 р. у ляльковому театрі працювало 55 осіб, в тому числі 33 жінки. Тобто жіночий склад становив 60% персоналу театру (ЦДАМЛМ України. Ф. 660. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 9зв.).

Неукомплектованими були обласні та місцеві театри. На засіданні бюро Стрийського міського комітету КП(б)У 20 березня 1945 р. зазначалося, що в міському драматичному театрі не вистачало художника, балетмейстера, завідувачів музичної частиною та допоміжних цехів (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. Арк. 25). Львівський обком у березні 1945 р. у постанові «Про роботу обласного відділу в справах мистецтв» згадував про неукомплектованість львівських театрів: опери та балету, юного глядача (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. Арк. 36). Крім того, вказувалося на «незадовільний творчий склад». Як і постановва Львівського обкому, наказ Дрогобицького обкому

носив загальний характер: підвищити художню якість вистав, укомплектувати творчий склад театрів висококваліфікованим персоналом (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. Арк. 59-60).

Більш оптимістично виглядало кадрове забезпечення театрів Харківської області. Зокрема, в офіційній довідці про підготовку театрів міста Харкова та Харківської області до зими декларувалося, що станом на 4 вересня 1945 р. більшість театрів майже стовідсотково укомплектовані (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. Арк. 144-147).

У довідці про підготовку театрів Сумської області до зими обком КП(б)У вказував на тяжку ситуацію з наявністю кадрів. В Сумському обласному театрі ім. М. Щепкіна художньо-керівний персонал був укомплектований на 60%, акторський склад – на 60,3%, художньо-технічний – на 71,4%. Краща ситуація була в Лебединському робітничо-колгоспному театрі: 3 художньо-керівних працівників (заплановано 5), 23 актора (24 за планом), 5 художньо-технічних працівників (7 за планом). З кадровими проблемами зіткнувся Глухівський робітничо-колгоспний театр і ляльковий театр (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. Арк. 156). Брак професійних кадрів змушував тримати на посадах осіб, які не завжди задовольняли владу. Так, у Сумському відділі агітації і пропаганди вважали, що виконуючий обов'язків художнього керівника обласного театру ім. Щепкіна не користувався авторитетом у колективі. Більше того, в Роменському робітничо-селянському театрі тимчасово виконувала обов'язки художнього керівника особа, яка перебувала на окупованій території, що робило її з точки зору відповідних органів неблагонадійною. Проте певний час з цим приходилося миритися (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. Арк. 156).

Аналогічні проблеми спостерігалися в Рівненській області. 22 жовтня 1945 р. Рівненський обком КП(б)У надіслав Управлінню пропаганди та агітації ЦК КП(б)У довідку, в якій йшлося, що Рівненський музично-драматичний театр потребував «молодих героїв та героїнь, а також героя-резонера та коміка – всі першого положення, балетну пару та балетмейстера». Проблема вирішувалася створенням при театрі однорічних курсів на 12-15 осіб (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. Арк. 173). Повідомлялося, що Острозький пересувний музично-драматичний театр потребував двох акторів першої та другої категорії та художнього керівника (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. Арк. 174).

В окремих випадках комплектування театральних колективів відбувалося завдяки іншим

зкладам. Наприклад, за наказом Управління в справах мистецтв при РНК УРСР від 22 травня 1944 р. Харківський драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка поповнився акторами Ансамблю пісні та танцю Волинщини. Театру було передано все майно ансамблю (ЦДАВО України. Ф. 4763. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 51). Будь-які ротації, відрядження, переведення акторів чи колективів здійснювалися лише відповідно до наказів Управління у справах мистецтв. Управління ж готувало накази на підставі дозволу українського уряду. Відповідно до такої ієрархії вирішувалося питання переведення з Одеського оперного театру до Київської опери співака І. Тоцького. Було отримано дозвіл відрядити з Києва до Львівської опери М. Частія через потребу театру у співаку з певним тембром голосу (ЦДАВО України. Ф. Р-2. Оп. 7. Спр. 1939. Арк. 89). Планували на посаду художнього керівника Львівської опери призначити режисера-постановника Київського оперного театру В. Манзія (ЦДАВО України. Ф. 4763. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 133 – 134).

Слід зауважити що театри з Східної України ставали основою для кадрового посилення мистецьких закладів для регіонів, приєднаних під час Другої світової війни. Виконкомом Станіславської Облради депутатів трудящих та оргбюро обкому КП(б)У було прийнято рішення від 5 лютого 1945 р. «Про відновлення роботи Станіславського обласного музично-драматичного театру 2 категорії ім. Івана Франка». Відкриття театру передбачалося 15 березня. В формуванні закладу взяв участь Золочівський пересувний драматичний театр. Станіславська влада просила РНК УРСР та ЦК КП(б)У передати до складу цього закладу творчий колектив та майно Золочівського пересувного драматичного театру (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. Арк. 15). Згідно наказу Комітету в справах мистецтв при РНК УРСР від 9 березня 1945 р. мали бути об'єднані кращі сили колективів Луцького та Миргородського театрів, складено і подано на затвердження кошторис та репертуарний план новоутвореного Луцького обласного музично-драматичного театру. Особи, які не увійшли до цього театру, ставали членами пересувного театру для обслуговування районів Волинської області (ЦДАВО України. Ф. 4763. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 38). 8 березня 1945 р. також було видано постанови РНК УРСР та ЦК КП(б)У схожого змісту: «Про переведення Кременчуцького пересувного музично-драматичного театру Полтавської області на постійну роботу до м. Хотина Чернівецької області» і «Про переведення Охтирського пересувного музично-драматичного

театру Сумської області на постійну роботу до м. Чортків Тернопільської області» (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 794. Арк. 36-37).

Діячі мистецтв підлягали ретельній перевірці щодо «благонадійності». Тут, насамперед, вивчалися питання місця перебування під час війни та ймовірної співпраці з окупаційною владою. Сам факт перебування на окупованій території вважався вкрай негативним і міг позначитися на долі особи. Питання працевлаштування митців, які не були в евакуації, інколи вирішувалися на найвищому рівні. Так, зарахування до Київського оперного театру оперного співака Б. Гмирі стало можливим після обговорення даної кандидатури голови українського уряду М. Хрущова зі Й. Сталіним. У своїх спогадах голова РНК УРСР пише: «Я зі Сталіним говорив, мовляв, начебто нам визначити наше ставлення до Гмирі, він артист і дуже хороший артист. Я його не знав – але, по-моєму, він консерваторію закінчив у 1938 чи навіть в 1939 році. Я кажу: «Ми б хотіли його залишити в Київській опері (а він співав в Харкові до війни), але навіть будуть очікуватися великі заперечення зі сторони Івана Сергійовича Паторжинського». Й. Сталін погодився з думкою голови РНК УРСР (Гмыря, 2010: 251).

Про своє життя в окупації і про намагання німецької влади відправити його до Берліна писав у листі до М. Хрущова оперний співак Б. Гмиря: «В 3 годині ночі 26 березня Кам'янець-Подільський було звільнено нашими військами. Усі ці дні мене підтримувала думка, що я маю за що боротися, і в цій боротьбі, як світоч, були Ваші слова «Гмиря буде з нами» (Гмыря, 2010: 244).

З упередженням ставлення художнього керівника Одеського українського драматичного театру ім. Жовтневої Революції зіткнувся актор Й. Маяк. За спогадами актора, головний режисер театру «замовчував успіхи» актора, несправедливо звільнив його дружину. Причиною такого ставлення митець вважав його проживання на окупованій території. Він вказував на те, що «керівництво» перевірило всіх «окупантів» і «залишилося задоволеними нашою поведінкою як радянських громадян» (ЦДАМЛМ України. Ф. 204. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 70-71).

Про перевірку, якій підлягали працівники мистецьких закладів, згадував художній керівник Київського театру опери та балету М. Смолич: «Ми домовилися з представниками НКВС, що я буду їм представляти списки осіб з хору і оркестру, яких я маю намір включити в штат театру, і в цих списках, проти небажаних вони будуть ставити «галочки»». Виявилось, що для цього

репресивного органу більшість запропонованих людей «небажані». Тому М. Смолич змушений був звернутися до «вищого керівництва» за допомогою (ЦДАМЛМ України. Ф. 71. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 267зв.).

Перебування в евакуації було важливою умовою довіри з боку влади. Про це митці обов'язково вказували в автобіографії. Наприклад, художній керівник Київського українського драматичного театру ім. І. Франка Г. Юра писав: «Під час вітчизняної війни – я разом з усім колективом театру ім. Франко – перебував: спочатку у м. Тамбові, пізніше у м. Семипалатинську Казахською РСР, а останній рік у м. Ташкенті Узбецької РСР» (ЦДАМЛМ України. Ф. 570. Оп. 2. Спр. 107. Арк. 2а). Окрім того, потрібно було зазначати, чи перебували родичі на окупованій території чи в полоні.

Репертуарний комітет Управління у справах мистецтв при РНК УРСР під час перевірки Сумського обласного відділу у справах мистецтв з'ясував, що в області працюють 11 театрів, що розпочали роботу під час німецької окупації і «працювали в інтересах німецької пропаганди». Колектив обласного драматичного театру був укомплектований «з вчителів, рахівників та домашніх господарок». Зазначалося, що в 1941 р. колектив брав участь в параді за наказом німецької окупаційної влади. Двоє артистів даного театру були помічені на нацистському пропагандистському заході, де грали Й. Сталіна і В. Черчіля. У Роменському театрі один з акторів та художній керівник, які продовжували працювати в театрі, брали участь у виданні «фашистсько-націоналістичного» (*радянський пропагандистський штамп* – О. М.) збірника «Ромен цвіте». На першій сторінці був надпис «Гітлер-визволитель України» (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 175. Арк. 76).

Для зменшення нестачі творчих кадрів у провідних театрах республіки створювалися та відновлювалися театральні студії. Створювати дані навчальні заклади було заборонено самим театрам без санкції республіканського Комітету у справах мистецтв (ЦДАВО України. Ф. 4763. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 179).

До того ж творення театральних студій не могло відбутися без участі РНК УРСР та ЦК КП(б) У, які надавали дозвіл на утворення театральних

студій. Постановою РНК УРСР та ЦК КП(б)У від 24 січня 1945 р. було створено театральні-хореографічні студії при Київському та Одеському театрах опери та балету, театральній-естрадній студії при Київській державній естраді, театральній студії при Київському українському драматичному театрі імені Івана Франка, Київському російському драматичному театрі імені Лесі Українки, Львівському українському драматичному театрі імені Заньковецької, Одеському українському драматичному театрі імені Жовтневої революції, Харківському українському драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка, Львівському театру юного глядача імені Горького (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 788. Арк. 13-14), а постановою від 7 квітня 1945 р. – студію музичної комедії при Київському державному театрі музичної комедії, театральній-хореографічній студії при Чернівецькому музично-драматичному театрі та театральній студії в Запорізькому драматичному та Сталінському музично-драматичному театрах (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 799. Арк. 23-24). Термін навчання в таких студіях становив лише два роки.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що театральні заклади після реєвакуації відчували гостру нестачу в мистецьких кадрах і допоміжному технічному складі. Так, в Київській опері не було достатньої кількості технічних працівників, тому практикувалася понаднормова праця. Спеціальні накази, розпорядження, урядові й партійні директиви спрямовувалися на вирішення питання укомплектування культурно-мистецьких закладів. Відкривалися курси прискореної підготовки акторської майстерності, здійснювався пропорційний розподіл кадрового штату по закладах, у разі необхідності використовували відрядження. Частими були випадки направлення висококваліфікованих театральних кадрів зі східних українських областей до Західної України. Радянське мистецьке керівництво практикувало направлення невеликих театральних закладів до міст Західної України, де вони разом з місцевими кадрами створювали новий мистецький колектив. Діячі культури, які працювали під нацистською окупацією, зазнавали перевірки з боку радянських силових органів. Але у випадку з нестачею кваліфікованих театральних кадрів багатьом митцям вдалося оминати репресій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гмыря Б. Р. Дневники. Щоденники, 1936–1969. Харьков : Фолио, 2010. 880 с.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. Р-2. Оп. 7. Спр. 1939. 316 Арк.
3. ЦДАВО України. Ф. 4763. Оп. 1. Спр. 10. 225 Арк.

4. ЦДАВО України. Ф. 4763. Оп. 1. Спр. 20. 224 Арк.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 6. Спр. 788. 75 Арк.
6. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 794. 153 Арк.
7. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 799. 139 Арк.
8. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 175. 187 Арк.
9. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1620. 224 Арк.
10. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України (далі – ЦДАМЛМ України). Ф. 71. Оп. 1. Спр. 20. 397 Арк.
11. ЦДАМЛМ України. Ф. 204. Оп. 1. Спр. 4. 86 Арк.
12. ЦДАМЛМ України. Ф. 567. Оп. 2. Спр. 11. 26 арк.
13. ЦДАМЛМ України. Ф. 567. Оп. 2. Спр. 15. 21 Арк.
14. ЦДАМЛМ України. Ф. 567. Оп. 2. Спр. 20. 46 Арк.
15. ЦДАМЛМ України. Ф. 570. Оп. 1. Спр. 11. 25 Арк.
16. ЦДАМЛМ України. Ф. 570. Оп. 1. Спр. 13. 22 Арк.
17. ЦДАМЛМ України. Ф. 570. Оп. 2. Спр. 107. 29 Арк.
18. ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 1. Спр. 30. 59 Арк.
19. ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 1. Спр. 40. 53 Арк.
20. ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 2. Спр. 1. 78 Арк.
21. ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 2. Спр. 2. 30 Арк.
22. ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 2. Спр. 3. 38 Арк.
23. ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 3. Спр. 1. 8 Арк.
24. ЦДАМЛМ України. Ф. 660. Оп. 1. Спр. 5. 14 Арк.

REFERENCES

1. Gmyrya V. R. Dnevniky. Schodenniki, 1936–1969 [Diaries, 1936–1969]. Harkov: Folio, 2010. 880 p. [in Russian].
2. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlyady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy) [Central state Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine]. F. R-2. Op. 7. Spr. 1939. 316 ark.
3. TsDAVO Ukrainy [Central state Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine]. F. 4763. Op. 1. Spr. 10. 225 ark.
4. TsDAVO Ukrainy [Central state Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine]. F. 4763. Op. 1. Spr. 20. 224 ark.
5. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (dali – TsDAHO Ukrainy) [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine]. F. 1. Op. 6. Spr. 788. 75 ark.
6. TsDAHO Ukrainy [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine]. F. 1. Op. 6. Spr. 794. 153 ark.
7. TsDAHO Ukrainy [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine]. F. 1. Op. 6. Spr. 799. 139 ark.
8. TsDAHO Ukrainy [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine]. F. 1. Op. 70. Spr. 175. 187 ark.
9. TsDAHO Ukrainy [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine]. F. 1. Op. 70. Spr. 1620. 224 ark.
10. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstv Ukrainy (dali – TsDAMLM Ukrainy) [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 71. Op. 1. Spr. 20. 397 ark.
11. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 204. Op. 1. Spr. 4. 86 ark.
12. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 567. Op. 2. Spr. 11. 26 ark.
13. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 567. Op. 2. Spr. 15. 21 ark.
14. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 567. Op. 2. Spr. 20. 46 ark.
15. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 570. Op. 1. Spr. 11. 25 ark.
16. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 570. Op. 1. Spr. 13. 22 ark.
17. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 570. Op. 2. Spr. 107. 29 ark.
18. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 573. Op. 1. Spr. 30. 59 ark.
19. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 573. Op. 1. Spr. 40. 53 ark.
20. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 573. Op. 2. Spr. 1. 78 ark.
21. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 573. Op. 2. Spr. 2. 30 ark.
22. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 573. Op. 2. Spr. 3. 38 ark.
23. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 573. Op. 3. Spr. 1. 8 ark.
24. TsDAMLM Ukrainy [Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine]. F. 660. Op. 1. Spr. 5. 14 ark.